

ENDRŐDI ANNA–HORVÁTH M. ATTILA

KORA BRONZKORI ARANY KORONG CSEPEL-SZIGETRŐL

A Csepel északi szigetcsúcsra (Nagyduna sor) tervezett, Központi Szennyvíztisztító telep 29 hektárnyi területén, a műtárgyak építését megelőzően 2004-ben próbafeltárást,¹ majd 2006-ban megelőző feltárást végeztünk. Az eddig feltárt, mintegy 120000 négyzetméternyi területen eddig majd 800 objektum került elő. Többségük előkerülésére a Csepel-sziget más területein korábban elvégzett ásatások eredményei alapján lehetett számítani, a jelenlegi feltárás azonban számos újdonsággal is szolgált. (1. kép)

A terület geomorfológiai viszonyai számos őskori kultúra megtelepedésének kedvező feltételeket teremtettek. Nagyjából az óholocén vége felé következhetett be a Duna völgyének a többé-kevésbé a mai geomorfológiai viszonyoknak megfelelő átalakulása. A medersüllyedés legfontosabb következménye a Duna Budai-hegység felé elmozdulása és ennek a jelenkorig való megmaradása lehetett. A pleisztocén elején szárazra került Budai-hegység meghatározta a Duna folyó lefutását, így az ártéri területek elhelyezkedését is. Budapest területén a Duna mindkét partján megfigyelhetők az ártéri szintek.² Csepel-szigeten a Szabad kikötőtől északra fekvő rész a magas ártérhez tartozik, de sűrűn szabdalják az alacsony ártérhez tartozó holtmeder-ágak, amelyeket a régészeti munkáink során is megfigyeltünk.

A mai Duna-parthoz legközelebb eső szelvényekben, a mai felszín alatt mintegy 1,5–3 m vastag, salakos, feltöltés alól került elő a termett talaj. Az agyagos, iszapos rétegekről egyértelműen kimutatható volt, hogy a Duna természetes hordalékként kerültek a helyszínre, így kultúrréteget nem tartalmaztak. Ugyanakkor valamennyi szelvényben igen jelentős mértékű, több esetben erősen szennyezett újkori feltöltés volt megfigyelhető, amelynek mértéke többnyire az eredeti talajszint egyenetlenségétől is függött, ez sok esetben a területen lévő

régészeti objektumok pusztulásához, roncsolódásához vezetett.³

Kutatásaink alapján elmondható, hogy a horizontális stratigráfia összetevőit a középső rézkori Furchenstich kultúra telepjelenségei, a korabronzkori Harangedény–Csepel csoport sírjai, Nagyrév kultúra temetkezései és telepjelenségei, a késő bronzkori Urnasíros kultúra település objektumai, vaskori – kelta temetkezések és település nyomok, valamint az Árpád-kori falu objektumai alkotják.

A Csepel-szennyvíztelepi 2004-ben, majd 2006-ban folytatott feltárások során 233 bronzkori objektum került felszínre, melyből 220 a korabronzkori Harangedény–Csepel csoport és (kisebb számban) a Nagyrév kultúra, 13 a későbronzkori urnasíros kultúra emlékanyagát reprezentálja.

A Harangedény–Csepel csoport – más közép-európai harangedényes csoportokkal egy időben – a Kr.e. 3. évezred közepén (a magyarországi terminológia szerinti kora bronzkor 2. időszakban) jelent meg, Budapest és Csepel-sziget térségében, (néhány kivételtől eltekintve) egy szűk Duna-menti sávban (1. kép 1.). Az elsősorban a csontvázas és szórthamvasztásos sírok mellékleteként megjelenő jellegzetes harangedényes „package” elemek (harangedények, réztörök, csuklóvédők, V-furatú csontgombok) egy viszonylag rövid időszakra korlátozódnak, a csoport anyagi kultúrája (álláspon-tunk szerint) beolvadt a nagyrévi kultúrába. Harangedény–Csepel csoport és a vele egyidős kultúrák (Somogyvár–Vinkovci, Nyírség, korai Maros) kialakulásával párhuzamosan, a gazdálkodásban és életmódban megindult folyamai, valamint a vallásos élet egyes jelenségei viszont hosszabb időszakra, egészen a középső bronzkor végéig meghatározóak maradtak.⁴

A Harangedény–Csepel csoport Csepel-szigeti lelőhelyei a Duna mindkét partján – a nyugati oldalon Tököltől az északi szigetcsúcsig, a keleti par-

¹ HORVÁTH 2005. 177–186.

² HORVÁTH–MINDSZENTY–KROLOPP 2006.

³ HORVÁTH–ENDRŐDI–MARÁZ 2007.

⁴ ENDRŐDI–GYULAI–REMÉNYI 2007. 146–150.

ton Szigetszentmiklóstól a Hollandi útig – sűrűn sorakoznak. A Csepel-szigeten és a Főváros más területein folytatott ásások során megfigyelhető volt, hogy a kultúra elsősorban gerendavázis házakból álló falvai a part közelében egy-egy kiemelkedő dombháton sorakoztak. Temetőik rendszerint ezek közelében, de a parttól távolabb helyezkedtek el.⁵

Csepel-Szennyvíztelep Dunától távolabb fekvő, ásási területén a Harangedény–Csepel csoport nagykiterjedésű temetőjének részletét tártuk fel, ahol urnás és szórthamvasztásos sírok kerültek napvilágra. A Nagyrév kultúra temető részlete – szintén urnás és szórthamvasztásos sírok egy csoportja – a Harangedény – Csepel csoport sírjaitól elkülönülten jelentkezett.

A Harangedény–Csepel csoport hamvasztásos, borítótállal fedett urnasírjai és szórthamvasztásos sírjai a már jól ismert kerámiatípusokat tartalmazzák. A kerámia leletek között megtalálhatók a korszak jellegzetes, vörös színű, sávós, pecsételt díszítésű, harang alakú edényei, valamint lapos és négy lábón álló, díszített peremű- és felületű táljai, továbbá az étel-ital áldozatok tárolására szolgáló fazekak, korsók, kis bögrék, csészek és tálkák. A sírok csupán kis százalékából kerültek elő harangedények és azok töredékei, többségében a „Beigleitkeramik” néven ismert kerámiatípusok voltak jelen. A leletek között ugyancsak megtalálhatók a népességre jellemző kőből csiszolt csuklóvédő lemezek, csontgombok és gyöngyök, kőből pattintott pengék és nyílhegyek, valamint egy trianguláris réz tör.

2006. év kiemelkedő jelentőségű arany korong lelete a 741. számú edénymellékletet is tartalmazó hamvasztásos urnasírjából került elő (1. kép 2; 2. kép 1–5.). Az urnasír a beruházással érintett terület északi szélén, 101,41 m (Adria) térfelszínen, a jelenlegi Duna ágtól 365 méterre, a holocénkori medertől 200 méterre került felszínre. Sírfolt nem volt megfigyelhető, szántással bolygatott volt.

MELLÉKLETEK

1. Szalagfüles urna

Kihajló peremű, benyomott bordadíszű, összenyomódott, erősen töredékes állapotban került elő (3. kép 5.) a szubhumuszban. A Harangedény–Csepel csoport jellegzetes kerámia típusa, amely Békásmegyert,⁶ Csepel–Vízút,⁷ és Budatétényt⁸ hamvasztásos sírjaiból is ismertek.

M.: 36 cm, pá.: 20,4 cm, fá.: 10,4 cm.

2. Borítótál

„T” alakban profilált peremű, vörösbarna, peremén kicsúcsosodó bütyökkel, aljával lefelé helyezték az urna szájára (3. kép 2.). Díszített peremű változata a temetkezések és telepök gyakori kerámiaja (Békásmegyert, Szigetszentmiklós–Üdülősor),⁹ úgy véljük azonban, hogy a profilált alj kiképzés, a bütykös perem dísz elsősorban a fiatalabb fázis kerámia típusára jellemző (Budatétényt, Albertfalva).¹⁰

M.: 7,2 cm, pá.: 19,8 cm, fá.: 10,7 cm.

3. Talpas tálka

Egyenesen levágott peremű, mély, az urna nyugati oldala mellett, szájával lefelé fordulva (3. kép 4.), eredeti helyzetéből feltételezhetően kimozdulva. A talp kiképzés a Csepel csoport fiatalabb fázisának jellemzője, melyet a Budatétényi leletek között találunk meg.¹¹

M.: 6,9 cm, pá.: 10,8 cm, fá.: 5,7 cm.

4. Kis szalagfüles bögre

Alsó harmadán kónikus hasú, a 3. számú tálka alatt. (3. kép 3.) A „presztizs” tárgyakat is tartalmazó sírok kísérő kerámiai („Beigleitkeramik”) között előforduló hasas bögreformák,¹² némileg különböznek darabunktól, a kónikus forma párhuzamait a Budatétényi leletek és kora Nagyrév-kultúra leletei között találjuk meg.¹³

M.: 7,7 cm, pá.: 4,5 cm, fá.: 4,9 cm.

5. Arany korong

Az urna belsejében (2. kép 4.; 3. kép 1.; 4. kép 7.a–b) a hamvakon került elő. A Harangedény–Csepel csoport nagykiterjedésű temetőjében, Budakalászc-sajerszke lelőhelyen 2005-ben 2 db aranykorong került elő egy-egy urna belsejéből.¹⁴

6. Kalcinált csontok az urna belsejében

A csepeli leleteket a korabronzkor 2b fázisára datáljuk, a Harangedény–Csepel csoport fiatalabb periódusának leleteiként értékeljük.

Az 5. számú melléklet, az arany korong átmérője: 1,6x1,4 cm, koncentrikus körökkel díszített, közepe eredendően domború volt. A szélén, az átellenes

⁵ SCHREIBER 1973.; ENDRŐDI 1992. 97–98.; ENDRŐDI–REMÉNYI 2003.

⁶ KALICZ–SCHREIBER 1984. 38. kép, 4.

⁷ ENDRŐDI 2002. 6. kép 2., 7. kép 2.

⁸ KALICZ–SCHREIBER 1984. 41. KÉP 12.

⁹ KALICZ–SCHREIBER 1984. 39. kép 4.; ENDRŐDI 1992. 41. kép 2.

¹⁰ KALICZ–SCHREIBER 1984. 41. kép; ENDRŐDI 2003. 7. kép

¹¹ KALICZ–SCHREIBER 1984. 41. kép 8, 13.

¹² KALICZ–SCHREIBER 1984. 35. kép

¹³ KALICZ–SCHREIBER 1984. 41, 42. kép

¹⁴ SIMON 2006, 69. Ottományi Katalin és Czene András ásátása 2005. A Budakalászon előkerült aranykorongok nagyobb méretűek mint a Csepel-szigeten előkerültek. Az arany leletek közöletlenek. Czene András szíves szóbeli közlése.

oldalon 2-2 átfúrt lyuk látható, egy nagyobb lyuk pedig a közepén (4. kép 7.a-b). Eredetileg valószínűleg ruhadísz lehetett, a későbbiek során a domború közepét átütve, feltételezhetően amulettként viselték. A korong széle visszahajlított, egy helyen sérült, a sírba sérülten helyezték. Bár az arany korong anyagvizsgálata folyamatban van, az mindenesetre megállapítható hogy a Harangedény kultúra nyugati csoportjának aranykorongjai párhuzamba állíthatók leletünkkel. Napszimbólumként való értékelése nem kétséges, ha összehasonlítjuk a korabronzkori Nagyrév kultúra Budapest-Pannonhalmi úti, szimbolikus ábrázolású edényén feltűnő, bekarcolt koncentrikus körökkel ábrázolt napszimbólummal. (4. kép 6.) Ugyanez a motívum azonban feltűnik a Szardínián feltárt Anghelu Ruju (Alghero), a Harangedény kultúra leleteit tartalmazó folyosós kamrasírjának bejáratát díszítő motívumon is (4. kép 5.),¹⁵ amely a Bunnanaro kultúra idejére datálnak, ez az időszak párhuzamba állítható a Harangedény-Csepel csoport idejével. A napszimbólum fölött „bucranium” (bika fej, vagy bika szarvak) motívuma látható.

Egy korábbi tanulmányunkban a Budapest-Albertfalva ásatásán tett megfigyelések, archaeoastronomiai vizsgálatok, és két különlegesnek mondható árktölt bütyökdíszes töredék, valamint azok analógiái után rámutattunk a Harangedény-Csepel csoport eddig ismeretlen vallásos elképzelésére. A Napszimbólum sematikus ábrázolása ha ritkán is, de megjelenik a Csepel csoport kísérőkerámiáján is.

A Csepel-Szennyvíztelepen 2004-ben folytatott próbafeltárás során, a Harangedény-Csepel csoport 3. számú hamvasztásos urnasírjában került elő az a fedőtállal borított urna, melynek oldalán 4 plasztikus dísz látható, kör alakú rátett borda, közepén bütyökdíszel. (4. kép 1.) A sírba helyezett mellékletek, harangedények, kis bögrék és egy bepecsételt díszű, lábakon álló tál töredéke, a Harangedény-Csepel

csoport jellemző kerámiái.¹⁶ A Harangedény-Csepel csoport körében rendkívül ritka, és a kora bronzkorban elsősorban sírkerámián, a Harangedény-Csepel csoport esetében az úgynevezett „kísérő kerámián” megjelenő koncentrikus körökkel árktölt, (vagy plasztikusan rátett koncentrikus körrel bezárt) bütyök díszítéseket Napot szimbolizáló, elvont és sematizált geometrikus jelképek, jelképrendszerek közé soroltuk.¹⁷

Felhívtuk továbbá a figyelmet arra, hogy hasonló díszítőmotívumok a Harangedény Kultúra északi és nyugati elterjedési területein előkerült (Írország 21 db, Skócia 6 db, Anglia 5 db Franciaország 1 db) arany „nap korongjain” is megfigyelhetők.¹⁸ A Banc Tyndol (Skócia) területén előkerült arany lemezen (sírlelet) 3 koncentrikus kör dísz látható, közepén a felerősítést szolgáló két lyukkal. A külső kört poncolt minta övezi¹⁹ (4. kép 4). Hasonló napkorong ismert Kirk Andrews – Isle of Man (Anglia) lelőhelyről, amelyen hármas, poncolt kördíszítés látható, két lyukkal (4. kép 3.)²⁰ Ebbe a körbe szorosan illeszkedik a Csepel-szigeten előkerült kisebb méretű aranykorong, amely alátámasztja azt a megállapításunkat is, miszerint a kora bronzkorban a hasonló díszítéssel igen ritkán megjelenő sírkerámiák és a sírokban, mellékletként elhelyezett arany korongok feltételezhetően az eltemetett egyén társadalomban betöltött szerepét is hangsúlyozták. A kör alakú szimbólumok a bronzkor alapszimbólumaivá fejlődnek és a Nap vagy a teljes körülöttünk lévő világ (a Kozmosz) szimbólumaként általánossá és gyakorivá váltak a kora bronzkor folyamán; a presztízstárgyakat díszítő jellegzetes motívumok egyike.²¹

A Csepel-sziget, északi szigetcsúcs területén feltárt kora bronzkori temetkezések alapján elmondható hogy Budapest területén az eddigi legnagyobb kiterjedésű temető vált ismertté, amely egyúttal a vallásos elképzelésekhez is szolgáltatott új adatokat.

¹⁵ DEMARTIS 1986.

¹⁶ HORVÁTH 2005a; ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006.

¹⁷ ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006. 18–20.

¹⁸ CLARKE et al. 1985. 113. 4.39. kép; TIMBERLAKE-GWILT-DAVIS 2004.

¹⁹ <http://antiquity.ac.uk/projgall/timberlake/index.html>

²⁰ CLARKE et al. 1984. 4.14. kép

²¹ ENDRÓDI-PÁSZTOR 2006.

IRODALOMJEGYZÉK

- CLARKE et al. 1985 CLARKE, D. V. – Cowie, T. G. – Foxon, A.: Symbols of power at the time of Stonehenge, National Museum of Antiquity of Scotland. 1985.
- DEMARTIS 1986 DEMARTIS, G. M.: La necropoli di Anghelu Ruju, Sardegna. In: Archeologica. Guidi e itinerari 2. Sassari, 1986.
- ENDRÓDI 1992 ENDRÓDI, Anna: A korabronzkori Harangedény kultúra telepe és temetője Szigetszentmiklós határában = The settlement and cemetery of the Bell-Beaker Culture in the district of Szigetszentmiklós. In: Régészeti kutatások az M0 autópálya nyomvonalán 1. BTM Műhely 5. Bp., 1992. p. 83–200.
- ENDRÓDI 2002 ENDRÓDI, Anna: New data on the Late Copper Age and Early Bronze Age Settlement history of Budapest – Csepel Island = Újabb adatok Budapest, Csepel-sziget késő rézkori és kora bronzkori településtörténetéhez. BudRég 36. (2002), p. 115–131.
- ENDRÓDI 2003 ENDRÓDI, Anna: The Late Phase of the Bell Beaker Csepel Group in Hungary. In: BAR IS 1155. Oxford, 2003. p. 265–276.
- ENDRÓDI–GYULAI–REMÉNYI 2007 ENDRÓDI, Anna – GYULAI, Ferenc – REMÉNYI, László: The roles of the environmental and cultural factors in the everyday life of Bell Beaker Csepel group. In: „Milleni” ed: Istituto e Museo Fiorentino di Preistoria „P. Graziosi” (in print)
- ENDRÓDI–PÁSZTOR 2006 ENDRÓDI, Anna – PÁSZTOR, E: Symbolism and Traditions in the Society of Bell Beaker – Csepel Group = A szimbolizmus és a tradíciók szerepe a Harangedény–Csepel csoport társadalmában. ArchÉrt 131. (2006), p. 7–25.
- ENDRÓDI–REMÉNYI 2003 ENDRÓDI Anna – REMÉNYI László: Az Albertfalva, 6-os számú főút bővítését megelőző régészeti feltárás eredményei = The results of the excavations preceding the enlargement of route 6 by Albertfalva. In: Aquincumi Füzetek 9. (2003) p. 146–150.
- HORVÁTH 2005 HORVÁTH M. Attila: Régészeti kutatás a tervezett csepeli Központi Szennyvíztisztító telep területén. In: Aquincumi füzetek 11. (2005), p. 177–186.
- HORVÁTH 2005a HORVÁTH M. Attila: XXI. Csepel, északnyugati szigetcsúcs, Nagydunasor. In: Kincsek a város alatt. / Szerk.: Zsidi Paula. Bp., 2005. p. 46.
- HORVÁTH–ENDRÓDI–MARÁZ 2007 HORVÁTH M. Attila – ENDRÓDI Anna – MARÁZ Borbála: Régészeti kutatások a csepeli szennyvíztisztító területén. In: Aquincumi Füzetek 13. 2007. (in print)
- HORVÁTH–MINDSZENTY–KROLOPP 2006 HORVÁTH Zoltán – MINDSZENTY Andrea – KROLOPP Endre: Régészeti és geológiai előtanulmányok a Csepel-sziget északnyugati szigetcsúcs Központi Szennyvíztisztító telep építését megelőző régészeti feltárásokhoz – Jelentés. 2006. (kézirat)
- KALICZ–SCHREIBER 1984 KALICZ–SCHREIBER, Rózsa: Komplex der Nagyrév-Kultur. In Kulturen der Frühbronzezeit des Karpatenbeckens und Nordbalkans (ed.) N. Tasić. Beograd, 1984. p. 133–194.
- SCHREIBER 1973 SCHREIBER Rózsa: A harangedények népe Budapesten. In: Emlékek Budapest múltjából. Bp., 1973.
- SIMON 2006 Az M0-s autópálya északi szakaszának feltárása, Budakalász. In: Régészeti kutatások másfél millió négyzetméteren. Pest Megyei Múzeumi Füzetek 7. / szerk SIMON L. Szentendre, 2006. p. 69–73.
- TIMBERLAKE–GWILT–DAVIS 2004 TIMBERLAKE, S. – GWILT, A. – DAVIS, M.: A Copper Age / Early Bronze Age gold disc from Banc Tynddol (Penguelan, Cwmystwyth Mines, Ceredigion). In: Antiquity Vol. 78, No. 302. 2004.

EARLY BRONZE AGE GOLD DISC FROM THE CSEPEL ISLAND

A test excavation in 2004¹ and the investment-led archaeological excavation carried out in 2006 unearthed close to 800 objects on the Northern End of the Csepel Island (Nagyduna sor) on an area of 120,000 or so square meters. We had to effect both excavations before the construction of the Central Waste Water Treatment Plant (WWTP) extending over an area of 29 acres. (Fig. 1)

The finds number a total of 233 objects dating from the Bronze Age, two hundred and twenty of which are either specimens of the Bell Beaker group Csepel or specimens of the Nagyrév Culture, the remaining thirteen being representatives of the late Bronze Age Urnfield Culture.

Covering the Budapest-Csepel region, The Bell Beaker group Csepel appeared over a narrow stretch along the Danube in the middle of the 3rd millennium B. C. (the second period of the Early Bronze Age in Hungarian terminology), simultaneously with other Central European Bell Beaker groups (Fig. 1.1). The artifacts concurring with cremation and inhumation burial grave goods feature alongside the Bell Beakers bronze daggers, wristguards and bone buttons with v-shaped bores and span a relatively short period since they arguably merged with the Nagyrév Culture.⁴

Both banks of the Danube are densely dotted with Bell Beaker finds of the Csepel Group, spanning the distance between Tököl and the Northern Edge of the island on one side, and from Szigetszentmiklós to Hollandi út on the other.⁵

Further inland, we uncovered part of the cemetery of the Bell Beaker group Csepel on the WWTP excavation site, where we found urn and scattered cremation graves. As expected, the cremation urns covered by lid bowls and the graves contained types of earthenware peculiar to the Bell Beaker Culture.

The most remarkable finding in 2006, the golden disc had lain hidden in cremation urn no. 741, and had also contained beaker paraphernalia (cf. Fig. 1.2 and 2.1-5). The urn grave surfaced 200 meters away from the Holocene Danube riverbed. No grave spot was to be observed.

ACCOMPANYING GRAVE GOODS

1. *Urn* with a bulging rim, engraved ribbing and band handle; dented and highly fragmented (fig. 3.5). Found in the sub-humus. It is typical of the Bell Beaker Csepel group specimens also found in the Békásmegyer,⁶ Csepel-Vízmű (Waterworks)⁷ and Budatétény⁸ area.

2. *Lid dish* with corrugated bottom; rim with a tapering knob; placed upside down on the urn (Fig. 3.2). A variant with embellished rim was also in widespread use in burials and settlements (cf. Békásmegyer, Szigetszentmiklós-Üdülősor⁹). However, with its corrugated bottom and knobbed rim, the present specimen arguably belongs to a later ceramic phase (Budatétény, Albertfalva).¹⁰

3. *Footed bowl* even-rimmed, provided with a base; found west of the urn, turned with its mouth down (fig. 3.4), and presumably moved from its original position. The finishing of the base is reminiscent of the latest phase of the Csepel Group, specimens of which are to be seen among the Budatétény finds.¹¹

4. *Mug* with conical belly one-third way up, and band-handle, found below bowl no. 3. (Fig. 3.3). Burial earthenware that are suggestive of a high social standing ("Beigleitkeramik"), differ from the present specimen in terms of their rounded belly, with conical belly being a salient feature of the Budatétény and early Nagyrév Culture.¹³

5. *Gold disc*. Found inside the urn (Fig. 2.4, 3.1, 4.7 a-b) on the ashes. In the extensive graveyard of the Csepel Bell Beaker Culture two gold discs turned up inside two different urns on the Budakalász-Csajerszke location in 2005.¹⁴

6. *Calcinated bones* inside the Urn.

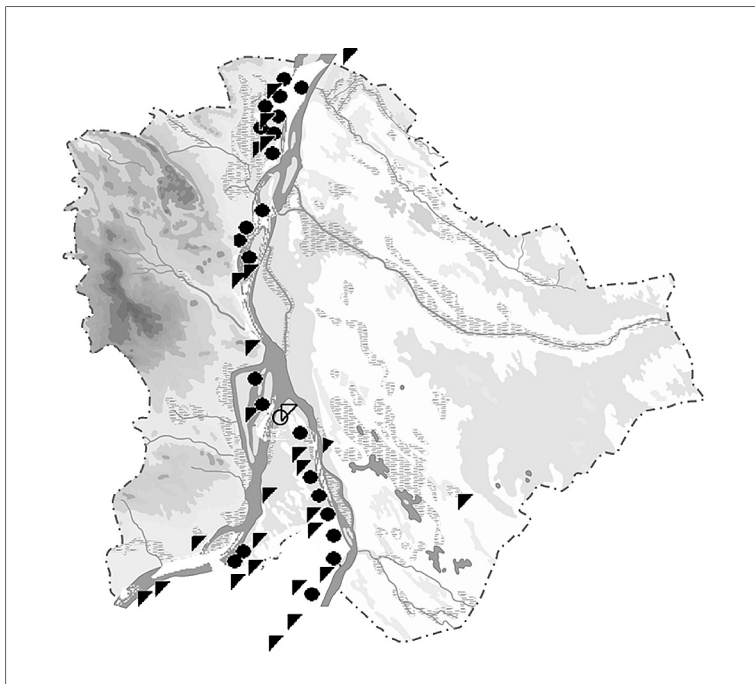
The Csepel finds can be dated to the Early Bronze Age, phase 2b, and are related to the late Csepel Bell Beaker group.

Embellished with concentric circles and originally bulging in the middle, the *gold disc* measures 1,6x1,4 cm in diameter. Along the hem, there are 4 holes arranged diametrically (2 at each end), along with a bigger hole in the centre (Fig. 4.7. a-b). Originally, it would have been a dress decoration item, but was presumably later converted into an amulet by boring the bulging middle. The hem of the disc is warped, and was placed in the grave itself with a flaw on it. Although examination is currently underway, it can safely be claimed that gold discs of the Western groups of the Bell Beaker culture are related to our finds. A comparison with the early Bronze Age Nagyrév vessel found in the Budapest-Pannonhalmi út region, on which the Sun is symbolized by engraved concentric circles, leaves no doubt about the present specimen also being one such symbol (Fig. 4.6). The same ornament appears on a motive ornamenting the entrance of the passage grave from Anhelu Rojo (Alghero) (Fig. 4.5)¹⁵ in Sardinia

containing the finds of the Bell Beaker culture and dated to the time of the Bunnanaro culture. This period is parallel with the time of the Bell Beaker Csepel-Group.

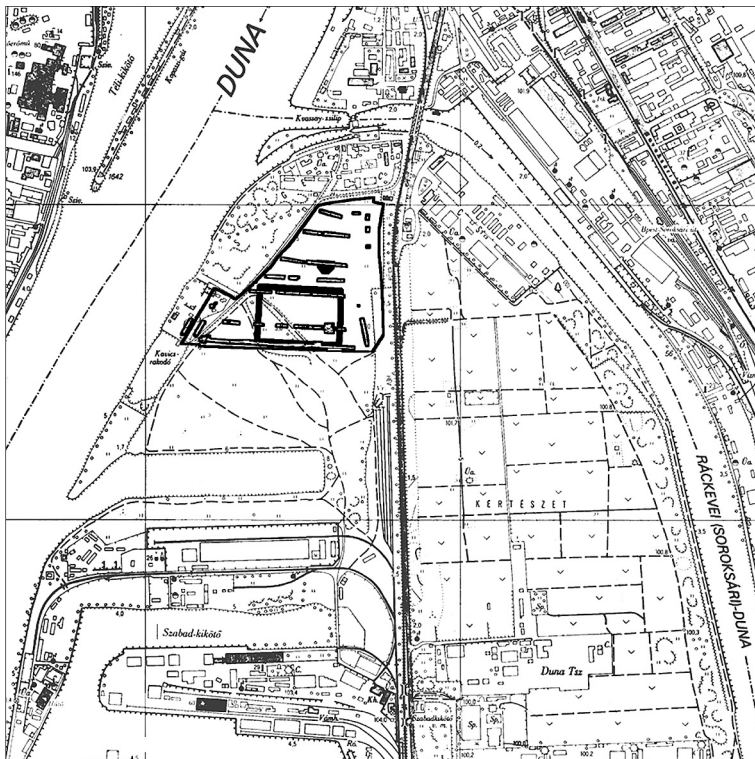
In an earlier study we highlighted the hitherto unknown religious concept of the Csepel Bell Beaker Group with the help of observations made on the Budapest-Albertfalva excavation site, which were further substantiated by archeo-astronomical examinations and two shards displaying channelled-knob ornaments. The schematic representation of the Sun symbol appears, although rarely, in the accompanying grave goods of the Csepel Group. During the test excavation carried out on the WWTP in 2004 we came upon a cremation urn covered by a lid bowl and embellished with 4 jutting ornaments in the Bell Beaker Group Csepel graveyard no. 3 (*Fig. 4.1*).¹⁶ The embossed or engraved concentric circles enclosing knobs that embellish the "Beigleitkeramik", the German for vessels accompanying grave goods, are rare in the

case of the Bell Beaker group Csepel and can arguably be classified as abstract and schematic representations of the Sun.¹⁷ We have also drawn attention to the fact that similar ornaments also occur on the gold "Sun" discs in the Western regions of the Bell Beaker culture (the finds number 21 gold discs from Ireland, 6 from Scotland, 5 from England and 1 from France).¹⁸ The gold disc recovered in the Banc Tyndol region Scotland (grave find) carries three concentric circles, with two holes in the middle by means of which it could be fastened. The outer circle is skirted by a punched pattern.¹⁹ (*Fig. 4.4*) A similar sun disc is known from the Kirk Andrews-Isle of Man region England carrying a threefold punched circular pattern with two holes. (*Fig. 4.3*)²⁰ Closely related to this set of finds is our smaller scale gold disc that surfaced on the Csepel Island, which bears out our claim that sun discs and vessels found among grave goods dating from the early Bronze Age strongly referred to the individual's social standing.

- ▲ Temetkezések
- Települések
- ⊗ Csepel - ÉNy-i Szigetcsúcs

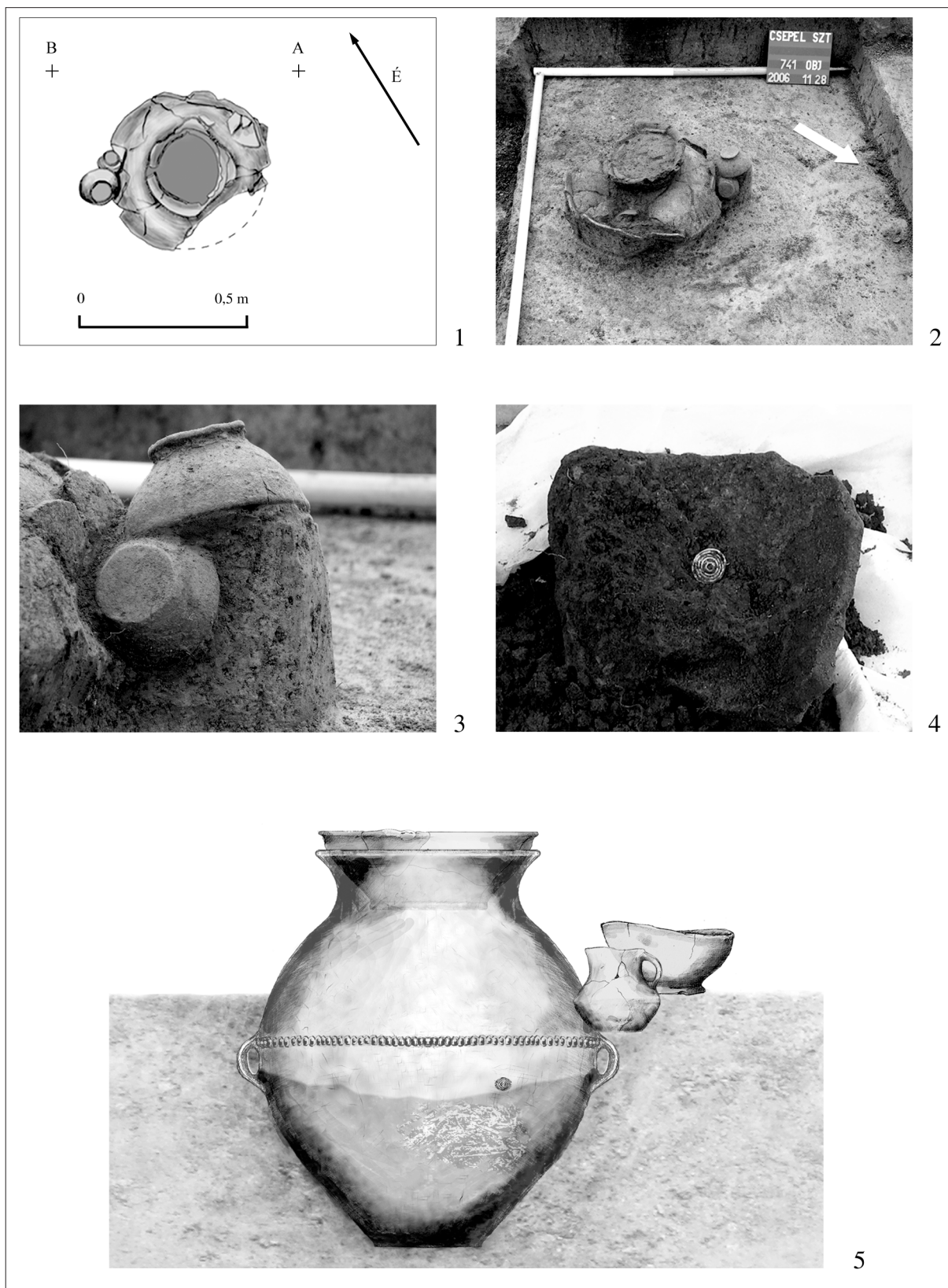
1

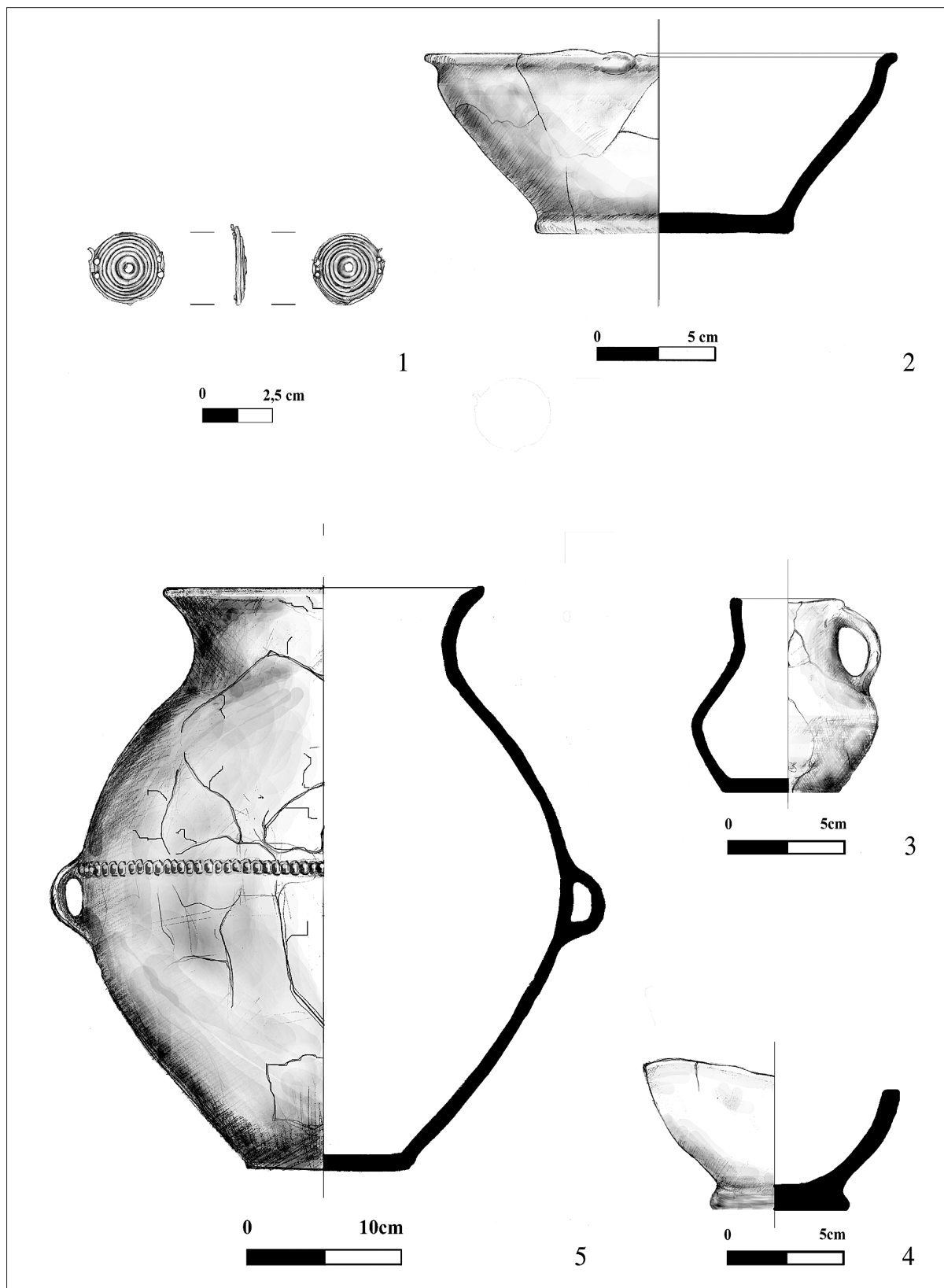
- ▭ 2004-es feltárás
- 2006-os feltárás
- ◐ a 741. sír helye

2

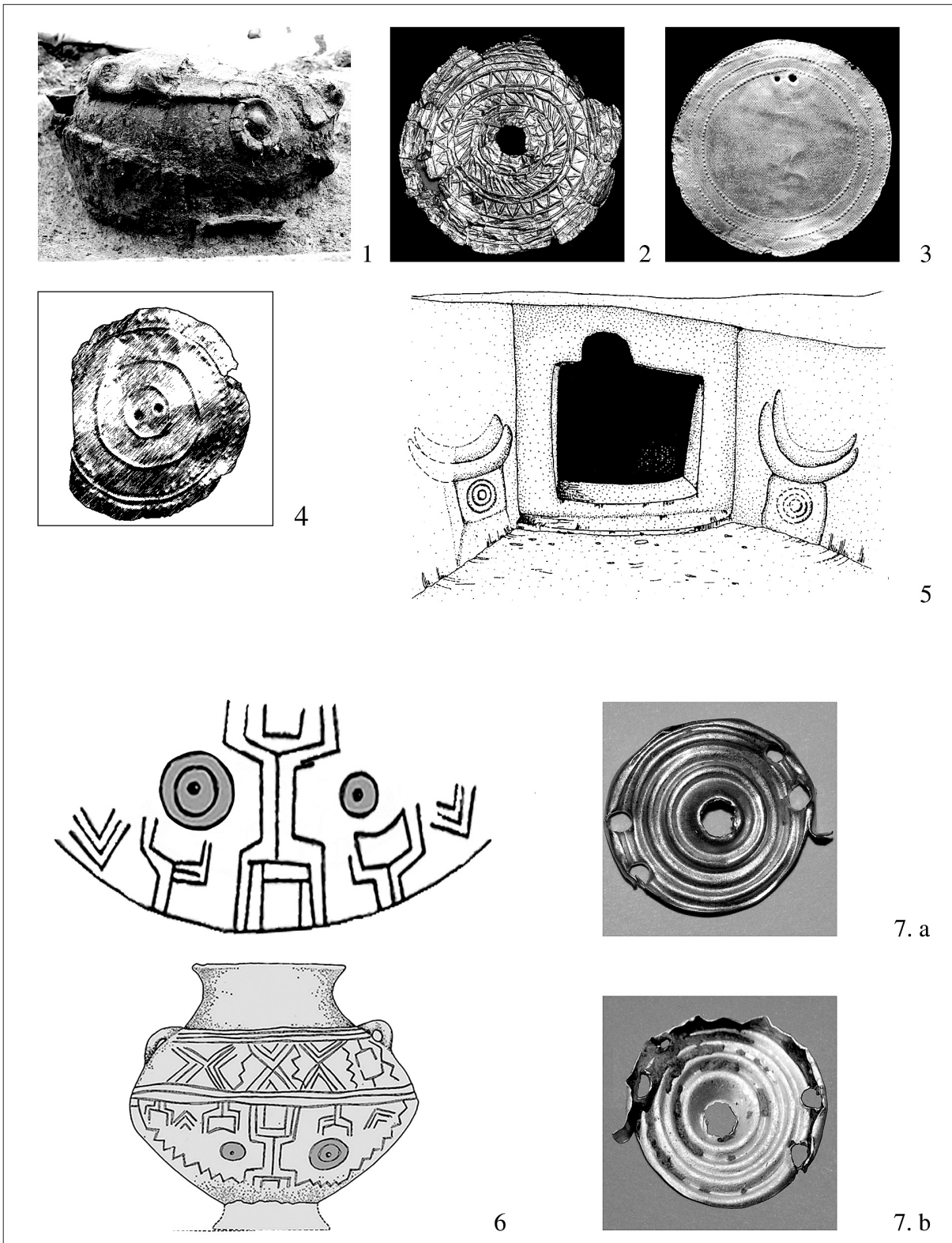
1. kép. 1. Harangedény –Csepel csoport lelőhelyei Budapest területén. 2. Csepel-sziget, északi szigetcsúcs, 741. sír lelőhelye

2. kép. 1–2. 741. számú hamvasztásos urnasír rajza, ásatási fotója, 3. részletfotó a 3. és 4. számú sírmellékletekkel, 4. aranykorong az urna betöltésében „in situ”, 5. sír rekonstrukció

3. kép. 741. számú hamvasztásos urnasír leletei: 1. aranykorong elő-és hátlapja (5. számú melléklet), 2. borítótál (2 számú melléklet), 3. szalagfüles bögre (4. számú melléklet), 4. talpas tálka (3. számú melléklet), 5. szalagfüles urna (1 számú melléklet)

4. kép. 1. Csepel–Szennyvíztelep 3. sír urnája, 2004. ásítás; 2. Knowes of Trotty, Orkney aranykorong (Harangedény Kultúra, Skócia, Clarke et al, 1985, 4.39. kép után); 3. Kirk Andrews (Isle of Man, Anglia) Clarke et al 1984, 4.14.ábra után, 4. Banc Tyndol (Skócia) napkorong, Harangedény Kultúra, TIMBERLAKE 2004. után); 5. „Bucranium”és Nap korong motívuma dolmen bejáratánál Anghelu Ruju (Szardínia, DEMARTIS 1986. után); 6. Pannonthalmi úti szimbolikus ábrázolású edény a Nap és Hold szimbolikus ábrázolásával (Nagyrév kultúra, SCHREIBER 1984. után); 7. a–b.csepeli aranykorong elő-és hátlapja (fotó)

TARTALOM – CONTENTS

KÖSZÖNTÉSEK

BENCZE Zoltán	
Nagy Emese nyolcvan éves	7
WELLISCH Márta	
Nagy Emese (1926-) szakirodalmi tevékenysége	9
SZIRMAI Krisztina	
Kaba Melinda nyolcvan éves	13
HANNY Erzsébet	
Kaba Melinda (1926-) szakirodalmi tevékenysége	15

TANULMÁNYOK

ENDRÓDI Anna – Horváth M. Attila	
Kora bronzkori arany korong Csepel-szigetről	
<i>Early Bronze Age gold disc from the Csepel Island</i>	21
MARÁZ Borbála	
Budapest–Gellérthegy és környékének késő LaTène-kori településtörténete II.	
<i>Siedlungsgeschichte von Budapest – Gellértberg und Umgebung in der späten LaTène-Zeit II.</i>	31
FACSÁDY Annamária	
Ékszerlenyomatos római téglá Aquincumból	
<i>Brick with jewel impression from Aquincum</i>	45
FACSÁDY Annamária	
Aquincumi fülbevalók	
<i>Earrings from Aquincum</i>	51
GABLER Dénes	
Terra sigillaták az albertfalvi vicus nyugati részén	
<i>Terra sigillata im Westteil des vicus von Albertfalva</i>	71
NAGY Margit	
Kora népvándorláskori sírleletek Budapest területéről	
<i>Grabfunde aus der frühen Völkerwanderungszeit im Gebiet von Budapest</i>	95
BERTALAN Vilmosné	
Corrardus „procurator operum domine regine ... senioris”	
<i>Meister Corrardus, der Leiter der Bauarbeiten und Bauwerkstatt von Königin Elisabeth</i>	157

IRÁSNÉ MELIS Katalin – TÓTH Attila	
A Budapest Margit-szigeti királyi udvarhely és a domonkos apácakolostor területén előkerült építészeti kőtöredékek katalógusa	
<i>Katalog der im Bereich des Königssitzes und dem Dominikanernonnenkloster auf der Margareteninsel von Budapest gefundenen architektonischen Steinfragmente</i>	.179
HAVASI Krisztina	
Az óbudai királyi, utóbb királynéi vár kőemlékei	
<i>Steindenkmäler der königlichen Burg von Óbuda</i>	.221
HOLL Imre	
Külföldi kerámia Magyarországon III. (14-17. század)	
<i>Ausländische Keramikfunde in Ungarn III. (14–17. Jh.)</i>	.253
BENDA Judit	
Fazekasműhely a 18. századi Vízivárosban	
<i>Eine Töpferwerkstatt in der Budaer Wasserstadt des 18. Jahrhunderts</i>	.295
MŰEMLÉKVÉDELEM	
ISTVÁNYI Gyula	
Elméleti~, Épített~, Virtuális Rekonstrukció – a Kronoszkóp ürügyén	
<i>Rekonstruktion Theoretische~, Erbaute~, Virtuelle~ – A' propos Kronoskop</i>	.315
ZSIDI Paula	
A papírtól a képernyőig – aquincumi rekonstrukciók	
<i>From the plan sheet to the screen– reconstructions in Aquincum</i>	.323
MEGEMLÉKEZÉS	
SZILAS Gábor	
Kőszegi Frigyes (Újpest, 1933. – Hévíz, 2006.)	.339
HANNY Erzsébet	
Kőszegi Frigyes (1933 – 2006) szakirodalmi tevékenysége	.340
RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS	.343

RÖVIDÍTÉSEK – ABBREVIATIONS

ActaArchHung	= Acta Archaeologica Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ActaHAHung	= Acta Historiae Artium Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
ActaAntHung	= Acta Antiqua (Budapest)
AJA	= American Journal of Archaeology
AKorr	= Archäologische Korrespondenzblatt (Mainz)
Alba Regia	= Alba Regia. Annales Musei Stephani Regis (Székesfehérvár)
Antaeus	= Antaeus. Communicationes ex Instituto Archaeologico Academiae Scientiarum Hungaricae (Budapest)
AnthrKözl	= Anthropológiai Közlemények (Budapest)
AntNat	= Antiquités Nationales (Saint-Germain-en-Laye)
AntTan	= Antik Tanulmányok (Budapest)
AqFüz	= Aquincumi füzetek : Aquincum. A BTM Aquincumi Múzeumának ásatásai és leletmentései. (Budapest)
ArchA	= Archaeologia Austriaca (Wien)
ArchÉrt	= Archaeológiai Értesítő (Budapest)
ArchHung	= Archaeologia Hungarica (Budapest)
ArchKözl	= Archaeológiai Közlemények (Budapest)
ArsHung	= Ars Hungarica. A Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutató Csoportjának Közleményei (Budapest)
BAR BS	= British Archaeological Reports – British Series (Oxford)
BAR IS	= British Archaeological Reports – International Series (Oxford)
BJ	= Bonner Jahrbücher des Vereins von Altertumsfreunden in Rheinlande (Bonn)
BRGK	= Bericht der Römisch-Germanischen Kommission (Berlin)
BTM	= Budapesti Történeti Múzeum
BudRég	= Budapest Régiségei (Budapest)
CIL	= Corpus Inscriptionum Latinarum
CommArchHung	= Communicationes Archaeologicae Hungariae (Budapest)
DissArch	= Dissertationes Archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae (Budapest)
DissPann	= Dissertationes Pannonicae (Budapest)
EMÉ	= Egri Múzeum Évkönyve (Eger)
FolArch	= Folia Archaeologica (Budapest)
FontArchHung	= Fontes Archaeologici Hungariae (Budapest)
JAMÉ	= A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza)
JPMÉ	= Janus Pannonius Múzeum Évkönyve (Pécs)
JRGZM	= Jahrbuch der Römisch-Germanischen Zentralmuseums Mainz (Mainz)
KMK	= A Komárommegyei Múzeumok Közleményei (Tata)
KSIA	= Kratkie Szobscsenyija o Dokladah i Polevyh Isszledovanyijah Insztituta Arheologii AN. SzSzsZR (Moszkva)
LK	= Levéltári Közlemények (Budapest)
MAIET	= Materialy po Arheologii, Isztorii i Etnografii Tavrii (Szimferopol)
MFME–StudArch	= Móra Ferenc Múzeum Évkönyve – Studia Archaeologica (Szeged)

MHB	= Monumenta Historica Budapestinensia (Budapest)
MRT	= Magyarország Régészeti Topográfiája
MűÉ	= Művészettörténeti Értesítő (Budapest)
NK	= Numizmatikai Közlemények (Budapest)
RégFüz	= Régészeti Füzetek (Budapest)
RFS	= Roman Frontier Studies
RGA	= Reallexicon der Germanischen Altertumskunde
RLÖ	= Der Römische Limes in Österreich (Wien)
Savaria	= Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője (Szombathely)
SIA	= Slovenská Archeologia (Bratislava)
SMK	= Somogyi Múzeumok Közleményei (Kaposvár)
SovArch	= Szovjetszkaja Arheologija (Moszkva)
StComit	= Studia Comitatus (Szentendre)
StudArch	= Studia Archaeologia
SzekMÉ	= Szekszárdi Múzeum Évkönyve (Szekszárd)
SzMMÉ	= A Szolnok Megyei Múzeumok Évkönyve (Szolnok)
TBM	= Tanulmányok Budapest Múltjából (Budapest)
VMMK	= A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei (Veszprém)